

Gardshistorie for Skea og Leikvoll

Thor Hexeberg skrev denne gardshistorien for Skea i 1996. I et forord takker han P.O. Asak og Kåre M. Ormstad for verdifulle opplysninger. Vi vil trykke den i tre deler her i Artikler i løpet av høsten 2001.

Generelt om Skea

Garden Skea omfattet også det nåværende Leikvoll. Grensene går i nord til Norum og Gjester, i vest til Hol, i sør til Val og Prestegården og i øst til Åsgard og Berg.

Navnet Skea har kanskje en gang lydt Sjeidiho. Professor Oluf Rygh skriver i Norske Gaardnavne at annet ledd i dette navnet, skeidi, sannsynligvis står for kapp-ridning eller kappleik. Men når ble så garden bygd? Gunnar Rudie har en grundig gjennomgang av rydningshistorien i Sørum i bind II av bygdeboka. Om Skea skriver han at det må ha vært et bygdesentrum i hedensk tid. Det kan passe bra med at Skea ble et kirkested. Vi har flere eksempler på Romerike for at hedenske kultplasser ble kirkesteder. I nabobygda Nes ble det kirker like ved både Ullershov og Frøyhov. Det samme har nok vært tilfelle med Ullensaker.

Rudie regner med at bosetningen må ha foregått på et sent tidspunkt før Skea ble noen gard. Han regner med at det fra først av ble drevet kappridning, og kanskje annen idrett her, og at Skea kanskje ble gard mot slutten av eldre jernalder, altså før ca. 800. Navnet Leikvoll skulle bestyrke denne teorien. Rudie mener at det ble nødvendig å skille mellom møteplassen for lekene og

Artikler nr. 4 – 2001 – 7. årgang

<http://sorum.historielag.no>

garden like ved. Vi kan også føye til at Leikvoll egner seg meget godt til kappleik.

Skea var en stor gard. Skylda i nyere tid var på hele 3 skippund tunge, det dobbelte av en fullgard. Vi vet at Skea var dragonkvarter så tidlig som i 1690, og det samme er nevnt i 1731.

Vi har noen beskrivelser av gamle hus på Skea. Jonas Ramus nevner i begynnelsen av 1700-tallet et eldgammelt hus, ganske mørkt og med to trebilder inni. Han regner med at det var et hedensk offerhus, men dette blir avkrefet av senere forskere. Ved en besiktigelse i 1760 stod huset fremdeles, men i en elendig forfatning. N. Nicolaysen, som skrev om "Norske Fornlevninger" i 1860-årene, antar at det dreier seg om et tidligere våningshus.

Hilmar Stigum har i bygdeboka skrevet om besiktigelsen på Skea i 1760, men dessverre vet vi ikke sikkert om det dreier seg om det egentlige Skea eller Leikvoll. Ettersom garden skulle selges, er det trolig at besiktigelsen gjaldt Leikvoll.

Det er nevnt i alt 18 hus på eien- dommen. De fleste husene er i elendig stand, og det er spesielt nevnt en eldgammel bygning som ingen vet når er satt opp, men som noen sier må være fra de katolske tider (før 1536). Bygningen var i 1760 uten tak, og en del av laftene var råtne. Det er vel dette huset Jonas Ramus forteller var "ganske mørk". Det må bety at det manglet vinduer slik det var vanlig i middelalderhus.

Det har vært flere gravhauger på Skea. Opprinnelig var det sju stykker i østkanten av skogen mot Berg. De haugene mot Hol som den dag i dag kan se ut som gravhauger, er imidlertid bare sandhauger som står igjen etter raset.

Det har stått en kirke på Skea. Restene av denne kirken gikk sannsynligvis med

i raset i 1768. Vi kommer tilbake til kirken på Skea i slutten av denne beretningen.

I 1904 ble Sørums-Frogner Telefonselskap stiftet, trolig med 30 abonnenter i Sørums. Vi må anta at i hvert fall en eller to av gardene fikk telefon i begynnelsen av vårt århundre.

I 1915 kom Skedsmo og Sørums Elektrisitetsforsyning i drift med 400 abonnenter, og vi kan regne med at det kom strøm til Skea-gardene da. Denne strømmen ble nok vesentlig brukt til lys.

Sørums Vannverk begynte i 1922. Vannet kom fra Bæreg-tjernet, og vannledningen til Skea ble lagt 1943/44. Tidligere var vannkilden en sterk ile. Da de grov vannledningen fra Sørums Vannverk, traff de på rester av ledningen som bestod av kløyvd furu. Margen var uthult, og så ble stokkene surret sammen igjen. Nå er illa grøftet ut, men myra er fremdeles så dyp at de må kjøre utenom.

Navnet Gamle Skea er kjent ennå. Navnet forekommer i delingen av Skea i 1855, og er i dag navnet på noen jorder. Kåre M. Ormstad har fortalt at det er funnet stein etter bosted.

Katastrofen i 1768

Skeafallet begynte den 15. april 1768 klokka 03.00 om morgenen., forteller Anne Tallaksdatter. I oktober samme år gikk det nye ras som fortsatte utover høsten til frosten kom. En oppmåling viser at fallet var 850 - 900 alen bredt, med den største dybde på 60 alen (en alen er ca. 62 cm). Det skulle bety at raset hadde en dybde på 37 meter. Jordmassene gled ut i Hols-bekken i nærheten av Hol. Videre dro leirvellinga nedover bekken og ut i Rømua, som ble tilstoppet i en lengde på over en halv mil og oversvømte mye av enga på nabogardene.

Kartet fra 1769, året etter raset, viser at Skeafallet er av samme type som de vanlige leirrasene på Romerike, bl.a. Løren-fallet. Det danner seg en gryte med et smalt utløp. Vi kan så vidt skimte begge Skea-gardene, dvs. Skea og Leikvoll. Raset nådde Holsbekken omtrent ved Hol, og fulgte

bekken nedover. Vi kan tydelig se tilstoppingen av Rømua ved Norum.

Sokneprest Mandall har fortalt om raset i "Norske intelligentzeddeler" for 20. april 1768. Han beretter at alle husene på garden, 26 i tallet, og 23 mennesker med hester og fe ble tatt av raset. Sju mennesker ble reddet, de "øvrige 16 ynkeligen omkommet". Ni døde ble funnet i Rømua, og av de sju som ble reddet var de fleste svært forkomne.

Som Anne Tallaksdatter Skea forteller i et dokument der hun forteller om seg selv og raset, fortsatte utglidningene utover året 1768, men det var bare det første raset som tok menneskeliv. Helge Aalgaard har "oversatt" hele dokumentet, som lyder slik:

"Anno 1735 i November er jeg Anne Tallaksdatter født til Verden paa nordre Svindal i Fet. 1754 havde vi Bryllup i Julen. 1755 flyttede vi til Schea. 1768, den 15 de April, kl. 3 om morgenen gikk Schea ud. Høsten Deretter Den 15 de oktober gik det siste Fald kl. 3 om Aftenen og vedvarte til kl. 7 om Morgenen, og gik så lidt Dag efter Dag Høsten udetter indtil Frosten kom. Hos Iver var 15 Mennesker, og 6 blev reddede, og 9 blev i Fallet. Det var 26 Klavebundende Kreaturer, og kun en kvie ble reddede. Hos Hans var der 8 mennesker og han alene bleven berget. Det var 10 klavebudne Kreaturer og 3 heste og intet ble berget. Af Småkreaturer blev intet berget paa hele Gaarden."

Det er et problem med navnene i dette dokumentet. Det står Hans, men noen Hans fantes ikke på Skea i 1768. Det må dreie seg om Sven Hansen Leikvoll. Vi har et dokument til fra Anne Tallaksdatter Skea. I 1810 søkte hun om at hennes sønn Hans måtte innvilges avskjed fra militærtjeneste da hun trengte ham hjemme. Dette er Annes søknad:

"Udi aaret 1768 hafde Jeg den Tunge Skiæbne Ved et u-lykkelig Jord Fald, at min da paa boende Ejende gaard Schea her udi Sørums Præstegiæld, Ved et u-lykkeligt Jordskred udi Aprili Maanet same aar, udbrød alle Gaardens Huuse med underliggende ager og Engeland, og en Deel af udmarken, blev i den forskrækkelig under

Jordiske Vandfald henkast udi den saakaldede Rømue-Elv, hvor ieg ved Natte tiider blev følg agtiig med 5 Børn, og tjenestefolk hvor af 3de af mine børn blev et Dødsens offer, Men min af døde Mand blev berget for denne u-lykke som han var ved Møllen, men ieg og Elste Søn blev hen drevet en fierding vej, i Mellem Iisz grus og Tømmerstokke af de ned faldende huse. Dog omsider lykkelig biærget af min Naboe som hørte mit ynkelige Raab Ræddet af denne Lifs fare; Men fik den Tunge Skiæbne at en deel af mine Sanser blev mig berøvet samt mit øyesyn tillige lederet, som aarlig har tiltaget, og nu i min høye alders 77 aar, mære og mære tiltaget. Er der fore ieg herved underdanigst an-søger de Høye Herrer Sessions Deputerede om min yngste Søns Afskeed fra den Militaire tjeneste, da

han for 6 aar siden ved en Stærk Sygdom fik det tilfælde at hans Venstre Been blev i Sygdommen efter en stærk Smærte i Samme en haaben Tykkere en det høyre, som og De Høye Herrer kand sees, hans Tvænde ældre Brødre har udtient sin Mayestæts tjeneste den ældste, som Dragon i det Blaae Dragon Regimet, og den anden som Post Karl og begge forsynet med gaarde brug. Haaber der for En Naadig Bønhoelse da min Yngste Søn Hans Iversen som Min Eeneste alderdoms støtte, Er den ieg har at sætte liid paa i min Store alderdoms og andre tilstødende Svagheder at gaae mig til haande ved mit gaarde brug, som mine Nærmeste Naboer kand bevidne, som ieg har formaaet tillige med mig at Skrive og beviidne Sandheden. Dattum Schea den 22de Febr. 1810.

(u.) Anne Tallaksdatter

At ovenmelte medforre Sandhed bevidner Vie.

(u.) T. Hererdahl (u.) K. Holmsen

At den heele Indhold Af denne Ansøgning Medfører en her Almindelig bekiendt Sandhed, samt at dragon Hans Iversen har Skade i det ene Been og er sin Gamle og svage Moders eneste Hielp, hvad hendes Gaardebrug og Andre NødVendige Nærings-Veyers drivt Angaar, som og at de under-teegnede Mænd Herdahl og Holmsen ere mig bekiændte som troværdige og Sagkyndige Mænd bliver herved efter forlangende bevidnet af

(u.) E. Gumundson

Datum ut Supra"

E. Gumundsson, som har bekræftet fremstillingen sammen med Heyerdahl og Holmsen, var en islending som var sokneprest i Sørum fra 1802 til 1813.

Eierne av Skeagardene, dvs. Skea og Leikvoll, søkte naturlig nok om skattelettelser på grunn av skadene. Skea fikk skylda redusert til 1 ½ skippund tunge, altså til halvparten. I 1775 uttalte retten etter en synsforretning at Skea hadde mistet åker og eng og tillikemed husene to ganger. Et problem er hvorlees den siste opplysningen skal forstås. Kanskje refererer den til

tidligere ras som vi ikke har opplysninger om.

Vi får et innblikk i det materielle omfanget av katastrofen ved noen opplysninger om situasjonen før og etter raset. Før fallet fødte Skea-gardene "80 Creature og 17 Heste", men i 1775 var tallene 10 og 3. Dette forteller tydelig om omfanget av katastrofen.

Skadene etter Skea-fallet, som altså rammet både Skea og Leikvoll, er tydelig synlige den dag i dag.

Eiere av Skea og Leikvoll

I en moderne gardshistorie skiller vi mellom eiere og brukere, ganske enkelt fordi de fleste gardar ved utgangen av middelalderen var leilendingsgardar. Eier-historien følger vi fram til den tiden da brukeren blir selveier. Slektsgranskeren Henning Sollid har påvist at Ivar av Sked-juhof (som visstnok var Skea) er nevnt i 1224 og 1240. Hans sønn Jon Raud kom til Sudrheim (Sørum) og ble stamfar til den berømte Sudrheimsætta. Men det ser ikke ut til at Skea hørte til det opp-rinnelige Sudrheimsgodset. Den siste eieren av godssamlingen, som omfattet flere hundre gardar og gardparter, het Görvel Fadersdatter Sparre, og hun skjøtet hele godssamlingen til kong Fredrik 2. og senere til hans sønn Kristian 4. Men Skea er ikke blant de gardene Görvel avstod i 1599.

På et eller annet tidspunkt må Skea ha blitt adelsgods. Professor Holmsen, som har skrevet om eiendomsforholdene for alle middelaldergardene i Sørum, sier at Skea tilhørte Grev Axels gods, likesom Gjester, Bøler og Åsgård. Holmsen skriver vidare at Skea var fullgard i 1577, og han regner med at det var Skea også i middelalderen. I 1647 var skylda på Skea 3 skippund tunge, altså en meget stor gard.

I 1647 er Thomas Olsen oppført som eier, og i 1661 forteller Landkommisjonen at han bodde i Fredrikstad. Det er sikkert hans sønn som i 1697 het Rasmus Thommesen Blix og som pantsetter først 2/3 parter av Skea i 1697 og resten i 1698 til Margrete Gram, hans svigerinne.

Rasmus Blix stod som eier av Skea til 1710, da han selger garden til leilendingene Hans Svensen Skea og hans bror Jakob Svensen Skea. Den første overtok den delen som egentlig het Leikvoll, og Jakob overtok den delen som senere ble kalt Store Skea. Begge betalte 500 riksdaler for eiendommene. Begge partene var like store. De hadde en skyld på 1 ½ skippund tunge hver.

Denne utviklingen av eiendomsforholdene er ganske typisk. Opprinnelig var nok bonden på Skea selveier, så ble garden adelsgoods, deretter borgergoods, sannsynligvis som en pengeplassering. I 1710 er så ringen sluttet da bøndene på Skea og Leikvoll ble selveiere igjen.

Hva var landskylda?

Foran er nevnt at Skea var fullgard. Dette er en skatteklasse, og man delte gardene inn i fullgarder, halvgarder og senere kom ødegarder til. En fullgard måtte være på minst to markebol. Det betydde at leilendingen skulle svare en avgift som tilsvarte to forngilde mark (en pengeenhet) til jordeieren. Vi kjenner ikke boltallet på Skea, men garden må ha vært på minst fire markebol, kanskje mere.

Flere steder i denne beretningen er brukt betegnelsen skyld. Det dreier seg ikke om skyld i moderne forstand, gjeld, men om landskyld. Landskylda var den avgiften en leilending måtte svare til jordeieren for å drive garden. I 1600-årene var de fleste bønder i Norge leilendinger. Det gjaldt også Skea til 1710.

I 1647 var skylda på hele Skea, altså medregnet Leikvoll, på hele tre skippund tunge. Tunge betyr tungt korn eller malt. Et skippund ble delt i 20 lispund. I 1600-årene var et skippund på 185 kilo, senere 160 kilo. Dette betydde at bøndene på Leikvoll og Skea måtte ut med 555 kilo korn til sammen i året til jordeieren, dvs. til Thomas Olsen i Kristiania og senere hans sønn Rasmus Blix i Fredrikstad. Tre skippund tunge var en meget høy skyld. Omkring midten av 1600-tallet regnet en med at en fullgard måtte være på minst 1 ½ skp. Tunge. Skea og Leikvoll skulle altså tilsvare to fullgarder. Vi

kan regne med at disse naturalytelsene etter hvert ble utredet i penger.

Selv om Skea og Leikvoll ble selveiergarder i 1710, beholdt man betegnelsen skyld, som da ikke lenger betydde avgift til jordeier. Årsaken til dette var at skylda uttrykte verdien til garden. Dette var viktig, for i mange tilfeller ble skylda brukt som grunnlag for skatter og forskjellige avgifter. I 1830-årene fikk vi nye betegnelser. Nå ble skylda uttrykt i daler, ort og skilling, som ikke hadde noe med de aktuelle pengeenheter å gjøre. Samtidig fikk hvert bruk sitt løpenummer. De forskjellige brukene under Skea fikk løpenummer fra 28 til 32. Det var altså blitt fem bruk nå. I 1886 fikk vi betegnelsen mark og øre, som vi fremdeles har, og vi fikk også betegnelsen gardsnummer og bruksnummer.

I dag betyr skylda ingen ting, men en gang var den viktig som uttrykk for skatter og avgifter.

Brukerhistorien for Skea

Vi skiller mellom eiere og bruker i leilendingstiden, men behandler brukerhistorien i sammenheng etter at brukerne ble selveiere. Skea ble først delt i det egentlige Skea og Leikvoll, deretter i en rekke større og mindre bruk. Vi skal prøve å følge de forskjellige delene.

Store Skea eller Søndre Skea

har vært betegnelsen på den eiendommen som senere fikk løpenummer 28, i nyere tid g.nr. 15, br.nr. 1 og 2. Omkring år 1600 er det en Peder på Skea. Det opplyser P.O. Asak. Men vi vet ikke om han drev hele Skea eller bare halvparten.

Men skattematrikkelen av 1647 oppfører Tord som bonde på denne Skeagarden, og nå vet vi at det var to gardar her, dvs. Skea og Leikvoll.

Fra Tord stammer alle de senere bøndene på Skea og senere også på Ålgård. Tord var født ca. 1600, men hans kone vet vi ikke navnet på. Men de hadde en datter som het Birgitte og som ble gift med Sven Olsen (se nedenfor).

Den neste brukeren på denne garden ble sannsynligvis Tords svigersønn Sven

Olsen, som var fra Norum. Han var født ca. 1632 og døde i 1715. Hans kone var altså Birgitte Torsdatter, f. ca. 1640 og død i 1677. Barn: Gulbrand, 23 år i 1680, Mikkel, kom visst til Åsgård, Einar, Hans, kom til Leikvoll, Lars (Laurits), Ole, dragon, f. ca. 1665, Jakob (se nedenfor), Magnhild, ble visst gift til Løren og Åsle, som også ble gift til Løren.

Det ble holdt skifte på Skea da Birgitte var død. Det ble regnet opp tre hester og ti kuer. Dessuten er nevnt et sølvstøp (sølvbeger) og fire sølvskjeer. Boet eide dessuten en part i Leirud som Sven hadde arvet. Nettoformuen var på 140 riksdaler, noe som tyder på en viss velstand.

I 1710 utsteder Rasmus Blix skjøte på 1 ½ skippund tunge i Skea, dvs. halvparten av garden, til Sven Olsens sønn Jakob Svensen. Han var født ca. 1677 og døde i 1751. Hans kone het Kari Iversdatter og var Iver Jakobsen kjøpte Ålgård i 1780 og flyttet dit. Da er han i skjøtet kalt Iver Jakobsen Seter, så han har vel også eid Setern.

Det var i Ivers tid at det store raset gikk på Skea. Dette raset er foran omtalt i et dokument fra Gran i Frogner, ifølge P.O. Asak. Kari levde ennå i 1751, da det ble holdt skifte etter hennes mann. Jakob og Kari fikk disse barna: Berte, f. 1712, gift med Anders Hammeren, Sven, f. 1718, Kari, f. 1722, gift med lensmann Kristen Olsen Bingen (se Vesleskea), Iver, f. 1724 (se nedenfor), Einar, f. 1717, gift med enka Eli Kristoffersdatter Tangerud. Det var dessuten noen barn som døde små.

Jakob Svensen ble den første selveieren på denne garden i nyere tid da han fikk skjøte i 1710 for 500 riksdaler. I 1714 fikk Jakob og hans bror Hans odelsskjøte på Skea og Leikvoll av Peder Olsen Blix. Ved skiftet etter Jakob Svensen i 1751 er nettoformuen satt til 748 riksdaler, medregnet 1 ½ skp. tunge i Skea. Velstanden var altså vokst betraktelig.

Den nye eieren ble Jakobs sønn Iver Jakobsen, 1724 - 1789, gift med Anne Tallaksdatter fra Svinndal i Fet, f. 1735. Barn: Jakob, 1755 - 1841, gift med Kari

Larsdatter Leikvoll eller Løren, overtok Ålgård, Kari, 1760 - 1768, omkom i raset på Skea, Jon, 1763 - 1768, omkom også i raset, Peder 1765 - 1766, Anne, f. 1769, gift med Anders Bøler, Tallak, 1772 - 1859, overtok Skea (se nedenfor), Kari, f. 1775, gift med Hans Kristoffersen Egner, Hans, f. 1778, døde sannsynligvis i 1847. Det må ha vært et barn til som døde i Skeafallet ut fra de opplysninger Anne Tallaksdatter gir i dokumentet fra 1810.

Anne og Ivers sønn Hans Iversen var ugift, og i sitt testamente overdrar han all sin eiendom til sin bror Tallak mot å utrede en viss sum til søsknene og deres arvinger. Vi legger merke til at 100 speciedaler skal utbetales til en som het Ole Hansen Berg-eie.

1810 og i en beskrivelse til av Anne Tallaksdatter. Iver både Skea og Ålgård, og som nevnt flyttet han med familien til Ålgård hvor han døde i 1789. Anne opplevde forresten et ras til, nemlig Lørenfallet som gikk i 1794 og tok med seg en del av Ålgård. Hun flyttet tilbake til Skea og er oppført der ved folketellingen i 1801.

Ved arveskiftet etter Iver Jakobsen Ålgård ble Skea overdratt til hans sønn Tallak Iversen, 1772 - 1859. Han var gift to ganger, første gang med Berte Nilsdatter Asak. Barn: Anne, f. 1798, gift med Kristian Larsen Mellom-Bingen, Marte, f. 1800, gift med Arne Larsen Merli (i 1855 kalt Arne Larsen Julton), Kari, 1806 - 1977, gift med Per (Peder) Jakobsen Ålgård, Inger Maria, 1809 - 1883, gift 1. gang med Iver Jakobsen Ålgård, gift 2. gang med Lars Olsen Ålgård. Tallak Iversen fikk i 1810 kongelig bevilling til å sitte i uskiftet bo, men før han giftet seg igjen, ble det holdt skifte etter Berte Nilsdatter i 1811. Formuen var på hele 2.800 riksdaler, derav var garden taksert til 1.400 daler. Dette tyder på solid velstand.

Tallak giftet seg igjen med Kari Larsdatter Mellombingen, 1791 - 1872. Barn: Christian, 1812 - 1904, overtok en del av Skea (løpenr. 28b, dvs. 15/2), Iver, 1815 - 1895, dro til Kristiania, Berte, 1817 - 1886, Karen, 1819 - 1896, Lars, 1821 - 1877, gift med Gunhild Olsdatter Asak, dro til

Amerika, Hans 1822 - 1895, overtok 15/1, Kristine, 1825 - 1892, Sven, 1828 - 1880, overtok 15/1 sammen med sin bror Hans, Ole, 1832 - 1872, dro til Amerika, Johanne 1834 - 1902.

Tallak Iversen og hans far har etterlatt seg en notisbok som ennå finnes på Skea. Det er en skattebok, senere tiende-bok, som begynner i 1783 og går helt fram til 1916. Tallak betalte f.eks. i 1803 3 riksdaler i kirketiende, kvittert av kirkeeier Vangensten. (Sørum og Frogner kirker ble solgt i 1723 og i 1765 kjøpt av fogden O.H. Vangensten og senere av hans sønn Jens Johan Vangensten). Omkring 1800 kan vi se at det ble betalt såkalt "stor-tiende" som er kvittert av prestene Gudmunsson (en islending) og Juell. Siste innførsel av tiende er fra 1916, kvittert av lensmann Ludvig Jensen.

Men Tallak Iversen har også etterlatt seg en annen notisbok som hans sønn Christian fortsatte å skrive i. Tallak forteller at garden ble rammet av lynnedslag den 5. august 1849, som traff treskelåven, som brant ned sammen med "Feehuse" (må vel være fjøset), sauehuset og en halmskyku. Året etter ble husene bygd opp igjen.

I Tallak Iversens tid ble garden delt for noen år. I 1855 ble det holdt skylddeling over løpenr. 28b, dvs. 15/2, som Tallak samme år skjøtet til sin sønn Christian. Denne delingen foregikk på den gamle måten. Alle jordene ble delt i to, og de t var gjerde rundt alle jordene. Det var også egne hus på begge gardene. Delingsforretningen nevner at kjøperen, Christian Tallaksen, får den vestre delen av Gamle Skea. Husmannsplassen Skeabekken ble felles eiendom slik at husmannen skiftevis skulle arbeide på br. nr. 1 og br. nr. 2. Husene ble som nevnt delt, men noen hus var felles, bl.a. et fjøs, sauehuset, smia og "tørkehuset" (kjona).

Den delen som altså fikk br. nr. 1 skjøtet arvingene etter Tallak i 1875 (kontrakt 1873) til Hans og Sven Tallaksønner Skea. Hans var født 1822 og døde i 1895. Sven var født i 1828 og døde i 1880. Begge var ugifte, og i 1900 er deres søster

Johanne (1834 - 1902) oppført som "gårdsbrukerske". Noe vanlig skjøte har hun ikke fått, men et skifteskjøte etter henne i 1903 opplyser at hun hadde fått Sven og Hans Tallaksønners bo til "fri raadighed". Skjøtet ble i 1903 utstedt til Thorvald Christiansen Schea, og dermed var br. nr. 1 og br. nr. 2 slått sammen igjen.

Thor Hexeberg

Gardshistorien til Skea og Leikvoll fortsetter i neste nummer av Artikler med gardsnummer 2, 3, 4 og 5. **Red.**

Prøysen i Sørum

Vi har fått flere reaksjoner på vår etterlysning i forrige utgave av Artikler om øyenvitner til Alf Prøysens opphold i Sørum. Blant annet har vi fått vite at han i tillegg til Gjester også var fjøsrøkter på Hol. Vi kommer tilbake til dette i seinere utgaver av Artikler.

Red.

Rusletur i Skea-området

Sesongen med rusleturer med historielaget startet opp 22. mai. Denne gangen skulle vi ta en runde i Skeaområdet, et historisk svært interessant område med gravhauger, gammel husmannsplass, leirrasområde, gammelt kirkested og gammel vegtrasé.

Hyggelig mange, 35 – 40 personer møtte fram ved kommunens verksted i Hoelsdalen, som var utgangspunktet for turen. Leif Mathisen var som vanlig god og lokalkjent guide. Vi gikk oppover langs sydsiden av Skeabekken over grunnen, til Hoelsenga og Huseby, og kom til bruovergangen til for den gamle vegen som gikk til Skea fra Huseby og forbi Prestenga (i sin tid husmannsplass under prestegarden). Det rette navnet på Prestegarden er Huseby (Husaby).

Her krysset vi bekken over på Skeasiden og fortsatte på nordsida av denne på den gamle atkomstvegen til Skeabekken, en gammel nedlagt hus-mannsplass under Skea. På begge sider av bekken fra Hoelsdalen er det ei smal slette. Dette er rasmasse som er trøkt oppover da Rømua

ble demt opp av raset i 1768, og som bekken har gravd seg leie gjennom. I Hoelsdalen er dette jordlaget kanskje 8 – 10 meter djupt. På en sandtopp ut mot Prestegardsskauen så vi en ganske stor gravhaug.

Deretter svingte vi opp lia til husmannsplassen Skeabekken, som var bebodd til en gang mellom 1945 og 1950. Den siste som bodde der var Olaf Schea. Husa var borte, men det var ordnet med en rasteplass på tomta med sittekrakker. Leif fortalte at Olaf Schea i sin tid var en meget god skiløper som hadde representert Norge i utlandet. Blant annet vant han et kombinert renn i Finland og satte en bakkerekord som står den dag i dag. (I parentes må det bemerkes at det visstnok var det siste rennet som ble arrangert der.)

Schea selv var meget stolt av førstepremien han fikk i dette rennet, og gikk rundt og fortalte om pokalen: ”Den var som ei bøtte, gett!”

På rusleturen fortsatte vi turstien mot Valsenga. Der kunne vi se over mot Bergsgarda. Vi tok videre stien gjennom Skeaskauen mot Bergsvegen. Også her passerte vi gravhauger. Framme ved Skea-garda fortalte Leif om det store leirraset 15. april 1768. Ca. 500 dekar dyrket mark sklii ut. Han refererte sogneprest Mandalls skildring i Norske Intelligenz-seddeler for 20. april 1768.

Men det finnes også også andre beretninger om dette raset. Anna Tallaksdatters dagbok (kone på Skea som reddet livet). Et gammelt sagn forteller at på en av garda satt det om natta ei bakstekjerring og baka flatbrød. Da kom det inn en liten mann som bad henne vekke folka på garden og ba dom komme seg i sikkerhet fordi ”en stor uløkke ventet”. Hun så gjorde og gikk til skogs, men de andre folka brydde seg ikke om henne. Hun hadde tatt av seg knappestøvla og satt dem på en kommode, men glemte disse. Om mårran etter flaut kommoden med støvla på i leirsuppa, så kjerringa fikk igjen støvla sine. (Referenten går ikke god for sannhetsgehalten i denne historien.)

Rusleturen fortsatte likevel fra Skea og tilbake til utgangspunktet gjennom selve rasområdet og forbi det gamle kirkestedet. En veit vel ikke eksakt hvor dette lå, men innenfor en radius på 100 – 150 meter. Den gamle vegen mot Bøler, Grindbakken og Julton ser en lite eller ingenting til grunnet bulldosering, men den gikk på delet mellom Skea og Leikvoll. Vel tilbake ved startstedet kunne vi takke for en koselig tur i fint forsommervær.

Kaare Svarstad

Kirkegårdens dag

Vi minner om at historielaget sammen med Sørums kirkekontor torsdag 30. august 18.30 arrangerer den første kirkegårdsvandring ved Sørums kirke. Professor Helge Klingenberg vil orientere om en av de eldste og best bevarte kirkegårder på Romerike.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 16: Om husmannsplassene og folkene der

Da jeg var 5 - 6 år gammel, ble det bygget et nytt hønsehus på Melvold. Huset hadde inngang fra enden og var delt i to rom. Den delen som en først kom inn i var bygget av reisverk og var isolert med sagflis i veggene. Det var et ønskested for rottene som bodde der. Der hadde de et trygt og godt tilhold, og mat var det alltid rikelige mengder av framme på gulvet.

Veggene i det innerste rommet var satt opp av tømmer. Dette tømmeret hadde vært vegger i fjøset på en gammel husmannsplass som het Veslehagan og hadde tilhørt gården. Plassen hadde ligget like på vestsiden av jernbanelinja ca. 300 meter ovenfor den gamle Hestehagabrua. Jeg kan så vidt huske at jeg var med og hentet tømmer fra det gamle fjøset da hønsehuset skulle bygges. Selve låven stod igjen i noen år etter at fjøset var revet, og den husker jeg godt. Husmannsstua, som hadde ligget like oppe ved jernbanegjerdet, var borte før min tid. Brønnen som var der ble fylt igjen etter krigen og da ble hele tomta jevnet ut.

Den siste husmann i Veslehagan

Den siste husmannen som bodde i Veslehagan het Axel. Kona hans het Hedvig, og var fra Odalen eller Solør. De flyttet fra plassen før 1920. Hvor mange barn de hadde vet jeg ikke, men det var nok flere. Den eneste som jeg har hørt snakk om er ei jente som ble kalt for "meteren". Årsaken til det skulle være at hun tok så lange skritt. Det jeg sikkert vet, er at det var ingen stor rikdom på plassen, og det var heller ingen overdreven renslighet. Tvert imot var det et utrolig gjennomført griseri, selv til ei husmannsstue å være. De hadde blant annet hønene inne i stua, og da ble det jo vanskelig med noe særlig renhold. En gang min eldste søster var et ærend innom der, satt de og spiste, og ei høne stod da og spiste av stekepanna!

Da Axel og Hedvig skulle gifte seg, var han stolt over å ha funnet seg ei kjerring som var velstående. I den anledning skal han ha uttalt følgende visdomsord: "Det gjelder å se seg godt for når en skal velge seg kjerring så en får noen som virkelig eier noe. For hu Hedvig har 60 kroner, hu." Dette hendte vel en gang i 1870-åra, og det er klart at den summen ble regnet for å være mange penger den gangen. Det var sikkert flere års-lønner for ei budeie eller tjenestejente, som Hedvig sikkert hadde vært, og det lå nok mye slit og strev bak for å kunne legge seg opp de pengene. Hun hadde rimeligvis vært både arbeidssom, forsiktig og sparsommelig gjennom flere år for å kunne klare det.

Veslehagan

Eiendommen til husmannsplassen Veslehagan var på 13 - 14 mål, og lå mellom jernbanen og østjordet på Nedre Moe. Den ene siden av jordet grenset mot Jekslebekken. Den andre enden, som lå like bak låven på plassen, grenset mot jordet til den Melvold-gården som ligger like øst for jernbanen, og som i min ungdom var eid av Marius Hval. Denne grensen var vel omlag 100 meter lang, og gikk altså mellom jernbanen og jordet på Moe. Under siste krig ble

husmanns-eiendommen Vesle-hagan gitt til min bror, som da hadde giftet seg til den Melvold-gården. Han fjernet da grensegjerdet, og de 13 - 14 målene, som han planerte noe, ble tatt i bruk som innmark. Alt er bra traktorjord, bortsett fra lia ned mot Jeksla, som er for bratt.

I min barndom brukte vi området til hestehavn, og det var en forferdelig lang og svært tungvint vei for å komme dit fra Melvold. Når vi om sommerkveldene skulle ri dit bort med hestene, måtte vi først ned alléen, så opp Trondheimsveien til Moeveiskillet. Videre red vi bortover Hesthagaveien og over jernbanebrua. Så var det å svinge opp over gårdsplassen på Østre Melvold. I den bortre kanten av gårdsplassen var det et le inn til skogen som hørte til hjemme. Der måtte vi dra ut lestaurene, og etter at hestene var kommet gjennom, var det å stenge igjen. Vi fortsatte så gjennom skogen på en vei som førte til ei grind i gjerdet mot jernbanen. Der måtte vi igjen stige av hestene for å åpne grinda. Før vi leiet hestene ut på planovergangen, måtte grinda lukkes, og vi måtte se og lytte veldig godt så vi ikke skulle bli overrasket av et tog. Det gikk heldigvis bestandig bra.

Vel over planovergangen var det å åpne neste grind, som åpnet veien inn til jordet til Østre Melvold, like ved gjerdet til Veslehagan. Så var det å lukke den grinda igjen og leie hestene bort til leet inn til havna. Da det var åpnet og lukket, ble hestene endelig sluppet, og de kunne rulle seg og nyte friheten. Når hestene skulle hentes igjen litt over klokka fem om morgenen, var det den samme tungvinte operasjonen igjen, bare i omvendt rekkefølge. Når vi gikk fra havna uten hester, tok vi en snarvei langs gjerdet til Nedre Moe og opp til Hesthagaveien, og som oftest rett over jordet og hjem.

Jeg prøver å forklare dette med veien til havnehagen for hestene i Veslehagan så detaljert for å vise hvor tungvint og bakvendt mange ting kunne være før. Den gang gikk det på et vis fordi vi jo praktisk talt ikke hadde betalt for det vi gjorde. I dag hadde det ikke nyttet. Og så må det føyes til

at hestene ikke gikk på havna i Veslehagan hver eneste natt hele sommeren. Noen ganger beitet de på kulturbeitet i Veslehagan, eller sammen med kuene i havna nedover mot skolen.

Hestehagan

Det var en annen eiendom som også hadde vært husmannsplass under gården hjemme. Vi kalte den for Hestehagan, men til slutten av det 17. århundre het stedet Torstuen. I gamle papirer står det at en Jens Andersen bodde i Hestehagan i 1865. Han var den siste husmannen der. Jens kom fra Gjerdrum og var smed. Han var ellers kjent som en nevenyttig mann på flere måter. Han var gift med Anna Larsdatter, som var fra Sverige, og var 35 år gammel i 1865.

Husene i Hestehagan lå like inntil bygdeveien mellom Moe-veiskillet og Leirsund, på vestsiden av jernbanen. Det hørte ca. 9 mål jord til plassen. En åpen grøft på vestsiden dannet grensen mot Melvold-eiendommen. Et godt stykke nedover svingte dalføret med grøfta med en liten bekk østover mot jernbanelinja. På sørsiden av husene var det en pen slette, men ned mot dalføret i sør var det svært bratt.

Jens døde før 1875, men enka og sønnen Lauritz bodde sammen og hjalp hverandre så godt de kunne. Hestehagan hadde som nevnt opphørt å være husmannsplass og jorda var igjen lagt under Melvold. Det var bare igjen et par mål jord rundt husene til gårdsplass, hage og et potetstykke.

Treskeverk på Melvold

Jens var en dyktig smed, og han var også en dyktig snekker. Han laget et treskeverk, en såkalt "veggmaskin", som var i bruk på Melvold fram til 1885. I 1886 ble det dannet et andelslag som het "Frogner Gamle Treskelag". De kjøpte et stort Hornsby treskeverk med dampmaskin som skulle ambulere rundt på mange gårder. Det var til stor nytte og glede for dem som fikk benytte seg av det, og en voldsom forbedring og lettelse i forhold til den sliuren som var blitt

benyttet til tresking tidligere. Dette treskeverket var i bruk på mange gårder helt til 1914. Da ble det solgt, og treskelaget kjøpte da et stort, nytt og flott "Marschall" treskeverk som var i bruk til 1945. Det var det siste året treskeverket ambulerte.

Veggmaskinen som Jens laget stod oppe på låven og var av bare treverk. Det var også kjørevandringen, eller hestevandringen, som den ble kalt. Også den var blitt laget av Jens. Den stod bak låven, i "maskinhuset", som det ble kalt. Far fortalte at han måtte kjøre hestevandringen mange ganger da han var liten. Det var bare søle der hvor den stod, og det var et trettsoomt og kjedelig arbeid både for kjørekar og hester.

Det var to hester som ble brukt til denne kjøringen, og de måtte gå rundt og rundt der inne hele tiden. Det ble dype groper i søla etter hestebena, og høye rygger mellom hver grop som hestene måtte løfte bena over for hvert skritt. Jeg kan ikke skjønne hvorfor det ikke ble lagt et skarve gulv som hestene kunne gå på, for det måtte ha vært en stor fordel og mye lettere for dem. Det var veldig viktig at hestene gikk jevnt og passe fort. Hvis ikke, ble det straks ropt fra låven, og da var han som la i treskeverket ikke blid. Far fortalte også at det hang ei lita lampe på veggen der hestevandringen stod. Den lyste så svakt at det nærmest var mørkt der inne.

I min bestefars tid var det tross alt en veldig framgang når det gjelder treskingen. Da han begynte som gårdbruker i 1863 var det bare sliuren som ble brukt. Litt senere, jeg vet ikke nøyaktig når, kom veggmaskinen. Til slutt kom altså et stort, fint treskeverk som ble drevet av dampmaskin. Det var et utrolig stort framskritt i løpet av 23 år.

Etter at veggmaskinen ble tatt av bruk, ble den heldigvis tatt vare på, og har nå i mange år stått på Folkemuséet på Bygdøy. Jeg har vært der flere ganger og sette på den, og det er en spesiell følelse å tenke på at denne maskinen har vært brukt på gården hjemme, og at far har kjørt hestevandringen som ble brukt som drivkraft.

Senere leieboere i Hestehagan

Det aller første jeg kan huske om Hestehagan, var en ganske liten bygning i en etasje. Den gamle smia til Jens kan jeg så vidt erindre stod der. Den var liten, lav og grå, men hvordan det var inne, husker jeg svært lite av, bare at det stod en svær ambolt der. På sydsiden av gårdsplassen stod det et gammelt stabbur. Det var ikke stort, men det var vel heller ikke så mye som skulle oppbevares der. Både smia og stabburet ble revet da jeg var 4 - 5 år gammel. I stedet ble det satt opp et lite skjul.

Lauritz Jensen giftet seg etter 1910. Kona hans het Kristine, og var fra Feiring i Lørenskog. De hadde to gutter, Jens og Lorentz. Jens var noe eldre enn jeg, Lorentz noe yngre. Først i 1920-årene flyttet familien, og far leide da bort huset. De første leieboerne het Plesner. Faren arbeidet i Kristiania, og de hadde en sønn og en datter, Ragnar og Elsa.

I 1925 begynte det med kringkastingssendinger i Norge, og i Hestehagan hadde de radio. Det var et såkalt "lampeapparat" med høretelefoner. Apparatet trengte jo strøm, men det var ikke tilkoplek lysnettet. Strømmen fikk apparatet fra et syrebatteri. Jeg husker at jeg fikk gå til Hestehagan en lørdag ettermiddag om vinteren for å høre radio. Det var første gang jeg fikk høre det, og det var til og med barnetimen. Det var liksom både morsomt og uvirkelig på en gang.

Hvor lenge familien Plesner bodde i Hestehagan, husker jeg ikke. Huset var nok for trangt for dem, for det hadde bare en etasje. For å skaffe bedre plass bygget far på en etasje, men huset ble ikke pent lenger. I løpet av mange år bodde det flere familier i huset der. Den siste som bodde der var en gammel onkel av oss. Han var enkemann og bodde der fra høsten 1934 til 1959.

Far gav Hestehagan til mine to eldste søstre i 1946. De leide ut huset helt til først på 1960-tallet. Etter at den siste leieboeren var ute av huset, ble det pusset opp, og søstrene mine flyttet selv inn der vinteren 1963, og bodde der til sommeren 1973. Da

måtte de flytte ut fordi huset lå til hinder for omlegging og utvidelse av den gamle veien. I forbindelse med at det ble bygget ny bru over jernbanen, ble veien flyttet og utbedret mye.

Søstrene mine var tross alt heldige. Akershus Fylkes Veivesen satte opp en ny, moderne villa for dem i Lerkeveien på Frogner, og der var det bare å flytte rett inn. Da de vel hadde flyttet, ble huset brent og Hestehagens historie var dermed slutt for godt. En epoke var kommet til veis ende.

Husmannsplassen Sletta

Et annet sted som for lenge siden hadde vært husmannsplass under Melvold, var Sletta. Plassen lå like inntil bygdeveien til Leirsund omtrent 100 meter fra Moe-veiskillet, på et jorde som heter Trekanten.

I gamle papirer står det følgende: I 1865 bodde det der en husmann som het Gudbrand Kristoffersen. Han var da 49 år gammel. Han var fra Solør og arbeidet ved jernbanen. Kona hans, Ingeborg Olsdatter, var den gang 44 år. Ikke lenge etter må Gudbrand ha dødd, og enka, som fortsatt var relativt ung, hadde sikkert giftet seg igjen.

Det går ikke fram av papirene, men far fortalte at i hans barndom bodde det et ektepar i Sletta som het Jørgen og Ingeborg. Det eneste jeg vet om dem er at Jørgen arbeidet ved jernbanen og stjal ved i Østehagan på Melvold, og at Ingeborg sydde for folk. Det høres enkelt og greit ut, og vi får håpe at de to greide seg bra.

Stua i Sletta hadde som nevnt ligget like ved "Hesthagaveien". En gang da jeg var smågutt, og jordet skulle pløyes, støtte pløgen bort i en stor stein. Den hadde ligget under huset i Sletta, og telan hadde etter hvert hevet den opp. Jeg kan også huske at det stod rester av noen spireabusker i veirenna der hvor plassen hadde vært. Dette er mange år siden, og alt er borte nå.

Husmannsplassen Engerløkken

En annen plass som er nevnt i gamle papirer så sent som i 1865, er Engerløkken. Far fortalte meg antakelig også om den plassen og hvor den lå, men til min store ergrelse

kan jeg ikke huske hva han sa. Jeg har senere forsøkt å finne ut hvor plassen kan ha ligget, men det har dessverre ikke vært mulig til nå.

Plassen Svingen

Plassen Svingen lå i nordenden av der idrettsplassen på Frogner i dag ligger. Den hadde en gang i tida vært husmannsplass, men det må ha vært svært lenge siden. I min barndom bodde Karl Andersen og kona hans Marthe Larsdatter i Svingen. De ble aldri kalt annet enn Karl og Marthe Svingen.

Karl Andersen Svingen var født i 1845, og var skomaker som sin far. Marthe var fra Nes i Hallingdal, og var i sin tid kommet til Melvold som budeie eller inne-jente. I Svingen var det bare et lite hus med et eneste rom. Da Karl vokste opp der sammen med foreldrene og en stor søskenflokk, var det også to skomakersvenner som vanligvis arbeidet og bodde i Svingen. Der spiste og sov alle i det samme rommet, og det skulle vært rart å se hvordan alt gikk for seg når de la seg om kvelden og når de stod opp om morgenen. Det var neppe mulighet for en grundig vask og tannpuss for alle, men selv om hygienen ikke alltid var på topp, gikk det likevel bra.

Utenfor stua var det en liten gang, og derfra kom en rett inn i rommet. Marthe hadde det alltid rent og ryddig, og det var i all sin enkelhet koselig i Svingen. Til venstre innenfor døra stod det en pen kommode med ei fin klokke oppå. Klokka hadde glass rundt det hele, og det imponerte meg veldig, for en kunne se hele urverket.

Mot sør i rommet var det et ganske stort tre fags vindu, og foran det stod spisebordet. I hjørnet mot sør og vest stod ei stor, bred dobbeltseng. Litt til høyre, midt i rommet, stod komfyren. Til høyre for døra var det en lettvegg som gikk et stykke inn i rommet. Bak denne, med ryggen mot, satt Karl med skomakerarbeidet sitt. Foran seg hadde han et lite bord fullt med forskjellige slags redskap som han brukte i arbeidet sitt. Rundt kanten av bordet var det spikret på lange lærstrimler med små åpninger mellom hver spiker. I disse åpningene satte han ned

forskjellig verktøy for å ha orden på sakene sine. På den andre siden av bordet stod det en stor symaskin som han brukte til sømning av overlær, eller notler som han kalte det når han sydde nye støvler eller sko. Ved siden av symaskinen hadde han lester i forskjellig størrelse i en sekk. Disse lestene brukte han til å forme nytt skotøy etter.

En varm, fin sommerdag da døra til stua i Svingen stod åpen, kom det en røyskatt inn. Den for omkring og ble naturligvis redd. Til sist fikk den gjemt seg bak leste-sekken. Det ble naturligvis oppstyr i det ellers rolige miljøet, men de fikk til slutt røyskatten ut igjen, og alt endte bra.

På besøk i Svingen

Som smågutt var jeg mye i Svingen. Var det skotøy hjemme som skulle til reparasjon, og det var det ofte, så var det for det meste jeg som gikk til skomakeren. Det var både å bringe og hente. Der Melvold ungdomsskole ligger i dag, var det den gang ei lita myr som bekken hadde dannet. Der vokste det bekke-blom som jeg ofte tok med til Marthe så hun skulle ha litt å pynte med på bordet.

Karl var en ganske stor og kraftig mann. Marthe var nokså liten og tynn. De hadde flere barn som nå var voksne og hadde flyttet ut lenge før min tid. Jeg kjente derfor lite til dem.

En gang jeg var i Svingen og Marthe drev og vasket opp, slapp hun en kopp i gulvet så den gikk i stykker. Dette oppfattet Karl øyeblikkelig, og jeg husker tydelig hans replikk i den anledning: "Det var vel ikke bartekoppen min du slo i stykker?" Marthe kunne trøste ham med at det var det ikke, og da gjorde det ikke så mye. Karl hadde nemlig store barter, og han hadde en spesiell "bartekopp" med en liten tverrplate oppå for å hindre bartene i å komme ned i det som han skulle drikke. Koppen var hvit og hadde et noe snirklet mønster utvendig. Den var også ganske stor.

Skomakeren Karl Svingen

Karl sydde både støvler og sko. Han kunne ikke sy beksømskotøy, men festet sålene med plugger av tre. Det han laget av skotøy

var gjennom solid - og klumpete. Læret til skotøyet som han sydde til oss, var garvet av huder og skinn hjemmefra. Det ble jo slaktet både kuer, okser og kalver, og mange av skinnene ble tatt med til garver Refsum i Oslo. Der ble de garvet på ordentlig gammeldags måte i bad med eikebark. Det tok sin tid, men resultatet ble bedre enn slik det blir gjort i dag, hurtig-garving med syre.

Det var rent høytidelig når Karl skulle ta mål til nytt skotøy. På veggen over lestesekken sin hadde han flere strimler sammenbrettet av grått papir. I disse strimlene var det klippet diverse hakk som skulle tjene som rettledning når han skulle ta mål av føttene. Jeg kan enda, når jeg vil, fornemme den følelsen det var når han la papirremsen rundt foten for å ta mål. Samtidig med at dette skjedde kom Marthe med diverse bemerkninger når det gjaldt størrelsen på støvlene. Når det var vinterstøvler det skulle måles til, kom hun alltid med gode råd og gav beskjed om at jeg måtte ha en ekstra sokk på meg når Karl tok mål. Deretter fikk Karl beskjed om at han måtte ha støvlene ferdige til “vinternatten”, som hun uttrykte seg. Hvilket tidspunkt om høsten det var, ble jeg aldri klar over.

På slutten av min tid på folkeskolen kom en dag en gutt med nye, kjøpte brune sko. De var lette og fine, og du verden hvor jeg i all hemmelighet beundret dem. Jeg ønsket at jeg skulle hatt noe så fint selv. Jeg hadde bare et par “Karl Svingen”-sko, og de måtte jeg bruke både hjemme og på skolen. Om kvelden dagen før jeg skulle på skolen var skoene gjerne fulle av leire etter at jeg hadde brukt dem på jordet om dagen. Da måtte jeg vaske dem. Før jeg gikk på skolen neste dag var de såpass tørre at jeg kunne pusse dem, og da ble de etter mitt skjønn ganske bra. Det var forresten mange på skolen som hadde dårligere skotøy enn meg.

Hage og uthus i Svingen

I Svingen hadde de vedskjul med skråtak bygget inntil ved siden av huset. Der var det naturligvis bare jordguly, og det skrådde ganske sterkt ned mot bekken som gikk på nordsiden av huset. På baksiden mot vest,

inntil huset, var do. Det var uten dør, og det var jo både enkelt og greit. Karl fortalte meg at han en gang i sine yngre dager hadde gått til Kristiania og hjem igjen. Han gjorde vel neppe turen på en dag, men han sa det hadde vært en påkjenning. Han betrodde meg at han var så sliten at det “var blitt blod i doen” etterpå. Ja, det måtte virkelig ha vært noe til tur!

Inngangen til huset var mot øst, og der og på sydsiden var det en pen liten hage med både bærbusker og blomster. Kanskje var det et par små epletrær der også. Ved gjerdet inn til Frogner skole lå regnvannsbrønnen. Derfra måtte de bære det vannet de trengte i husholdningen. For å holde vannstanden i brønnen mest mulig konstant, hadde Karl lagt en lang trerenne fra takrenna på huset og bort til brønnen.

Jeg har helt glemt å fortelle hvorfor stedet het Svingen. Det hadde sin enkle og naturlige årsak i det faktum at den gamle kongeveien gikk like forbi huset, og der gikk den i en skarp sving. Veien var i bruk til ca. 1870. Da kom den nye Trondheimsveien fra brua og oppover dalføret i havna på Melvold. Videre gikk den langs hagegjerdet på Melvold og rett over jordet mot Nedre Moe. Der gjorde den en skarp sving, og kom inn på gamleveien igjen mellom de øvre Moe-gårdene.

Stua i Svingen blir revet

Jeg husker en gang jeg var med far til Svingen. Det måtte ha vært høsten 1925, for radiosendingene fra Kringkastings-selskapet hadde akkurat startet. Far og Karl snakket sammen om dette “vidunderet”, som en kunne høre folk snakke gjennom uten at det var nødvendig med noen tråd. Dette at en kunne høre hva andre sa selv om det ikke var noen direkte forbindelse med ledning, gjorde dem litt redde også. De lurte på om andre kunne høre hva de snakket sammen om der inne. Jeg tror nok at det var Karl som hadde denne frykten, for far visste nok bedre. Men for meg sitter den samtalen som spikret i minnet.

Karl og Marthe bodde i Svingen helt til han var omtrent 85 år. Da flyttet de til

Sørvald, og stua deres ble revet. Skomaker-sakene hans og det helt spesielle snekker-bordet ble kastet. Ingen forstod den gang hvilken kulturhistorisk betydning disse tingene hadde. I dag kan jeg ikke se på dette at alt ble ødelagt som annet enn ren uforstand og vandalisme. Men alle de gode minnene etter Karl og Marthe har jeg i hvert fall fortsatt.

Kristian Lieungh

Kjenn din bygd 8. september

Årets tradisjonelle rundtur i Sørumsand med buss finner sted lørdag 8. september klokka 11.00. Bussen starter fra Biblioteket på Sørumsand, og det er påmelding til Kulturkontoret på forhånd. Som vanlig er det Leif Mathisen som er guide. Reiseruta varierer litt fra år til år, men dersom du først og fremst vil skaffe deg en oversikt over bygdas kulturhistorie uten foreløpig å gå for dypt inn i nærstudier av det enkelte kulturminne, er dette turen for deg!

Rusletur gjennom Sørumsand

Søndag 9. september er det valgdag, og mange tar seg da likevel en tur ut for å avgi stemme. Når du likevel er på farten, kan du også bli med historielaget og Leif Mathisen på en rusletur gjennom Sørumsand. Vi møtes på Bingsfoss ungdomsskole klokka 13.00. Hvor turen vil gå er fortsatt ikke helt avklart, men trolig følger vi Glomma til Rådhuset og sorenskriverkontoret, passerer under jernbanebrua og får et innblikk i den eldste bebyggelse på østsida av jernbanen.

Liv og leven på Skansen

Vi minner også om Blaker Skanses Venner sitt arrangement søndag 26. august klokka 14.00, der Odd Sars Olsen vil vise rundt på Skansen og fortelle fra festningens historie. En spesiell oppfordring går til våre mange medlemmer i Frogner som kanskje aldri tidligere har satt sin fot på Blaker Skanse. Stedet er verdt et besøk!

Gårdshistorie inntil 1647

I et arkivskap på biblioteket i Sørumsand ligger det et manuskript med denne over-

skriften. Det er skrevet av den senere professor i historie, Andreas Holmsen. På omslaget står det "TIL BIND III". Et usignert brev til "Hr. cand. filol. Andreas Holmsen, Oslo" er med blyant datert "juli 44". Dette er to år etter at første bind av bygdebok for Sørumsand var utgitt, og optimismen stor med tanke på en snarlig utgivelse av bind to og tre, det siste med gards- og slektshistorien.

Fordi vi nå står foran realisering av bygdebokprosjektet, vil vi gjerne trykke Andreas Holmsens manuskript her i Artikler fra Blaker og Sørumsand historielag. Og vi velger den rekkefølgen som Holmsen selv valgte, nemlig etter stigende matrikelnummer.

Vi startet gjennomgangen av Andreas Holmsens manuskript i nr. 4 – 1999, og førte det med et mindre avbrudd fram til gardsnummer 31 i nr. 5 – 2000. Det er om lag det området som første bind av den nye bygdeboka vil omfatte. I det første nummer av Artikler 2001 startet vi så på det som trolig blir en del av innholdet i bind 2: Sørvald, Ålgård, Smedsrud og Sørumsand. I Artikler nr. 2 fortsatte vi med Sørvald, Ålgård, Smedsrud og Sørumsand. I Artikler nr. 3 presenterte vi Sennerud, begge Østbygardene og Lystad. Denne gang er vi kommet fram til gardsnummer 45, 46, 47, 48 og 49. Vi mottar gjerne kommentarer og innspill til Andreas Holmsens manuskript fra leserne.

Vestby

De to nuværende gårdsnummer går tilbake på tre gammelnorske gårder, nordre og søre gården Vestby og så en særskilt gård, Hofs-rud. De to V-gårdene ser ut til å ha vært jevnstore, på 3 - 4 markebol hver, og delingen av den oprinnelige V-gården ligger nok ikke så svært langt tilbake i gammelnorsk tid. Begge var fullgårder og holdt sig i bruk efter Manndauen. De var fullgårder ennu 1647, men ble senere i 1600-årene satt ned i halvgårdsklassen, enda de beholdt sin skyld fra 1500-årene, 1 ½ skpd tunge hver, og dertil 5 lpd hver for Hofsrud ødegård. Denne eiendommen, som altså hadde en

nyere skyld av $\frac{1}{2}$ skpd tunge, må efter navnet ha vært brukt som selvstendig gård i gammelnorsk tid, men er så blitt nedlagt. Når den kom under V-gåren er ikke godt å vite. Vissøresatsene i 1577 sier ingen ting; men på den tid må allikevel underbruksforholdet ha vært gammelt, for Hofsrud blir i 1575 kalt "Wessby ødegardt". I 1600-årene blir ødegården helst karakterisert som skog, men i slutten av århundret kalles den en "særdeles plass".

Eierforhold

Efter Rødeboka hadde Imshaug kirke "tridjungen" i V., som det blev betalt 2 kyr i jordleie av. Det svarer efter vanlige verdi-forhold til 10 øyresbol, og det må ha vært tredjeparten av den ene V-gården - den søre. Samtidig blir det nemlig oppgitt at Sudreim kirke hadde 10 øyresbol i V. i nordre garden, og i nyere tid, da Imshaugkirkens gods kom under hovedkirken, hadde Sørumskirken $\frac{1}{2}$ skpd tunge i hver av gård-ene, og det var nettopp tredjeparten av hele skylda. Hovedparten i gårdene med bygsel-rådigheten hørte da til Sørums prestebol, som 1575 og senere er ført op med 1 skpd tunge i hver gård. I Rødeboka er Sudreim-presten nevnt som eier av halve søre gården og 10 øyresbol i nordre gården og dertil begge steder 8 ertogbol ekstra ($2 \frac{2}{3}$ øyresbol). Sannsynligvis har prestebolet i begge tilfeller fått mere efterat Rødeboka var satt op; ellers blir det vanskelig å få noen sammenheng mellom gamle og nye skyld-opgaver.

De to 10-øyresbolene i nordre gården hadde prest og kirke på Sudreim fått av herr Sigurd Havtoreson, så iallfall storparten av den gården hadde først vært Sudreimsgods. Hadde de gamle herrene til Sudreim ant at det engang i tiden skulde bli bygd noe som het Vestby lense, så hadde de kanskje valgt å betenke kirken med andre av sine eiendommer enn akkurat Vestby. Lensefestet og avgiften av det gjorde nemlig V. til Sørumsprestens mest innbringende eiendom i nyere tid.

Enda heldigere stilt i så måte var Hofsrud, som hadde det ene lensefestet til

selve Bingens storlense. Det får vi vite gjennom en svær process som Aurskog-presten førte i 1650-årene om et lensefeste "belagt på fornevnte prestebols ødegård, navnlige Haffrud" (NHD IV, 1, s. 213 - dommen er ennu utrykt). Ødegården var 1675 ført op under Aurskog prestebol, men finnes ikke i Rødeboka, så den må ha kommet til i mellemtiden. Muligens har hjemmelen ikke vært så helt i orden heller, for processen i 1650-årene gjaldt selve eiendomsretten, og senere i århundret var Hofsrud iallfall privat eiendom, og efter mange stridigheter om lensetollen med eieren av Bingen endte det med at denne eier overtok Hofsrud også - d.v.s. $\frac{1}{2}$ skpd med særskilt bygsel av Vestby.

Leikhammer og Trangen

Disse gårdene blev fra først av kalt Leikhammer begge to. De finnes således i matriklen av 1666 med dette navnet, men før utgangen av århundret kom "Trangen" inn som offisielt matrikelnavn på nr. 2 av dem. De hadde samme skyld ($2 \frac{1}{2}$ lpd tunge) og samme eier, så det er mest sannsynlig at vi bare har med én gammel gård å gjøre, som ble til to gårdsnummer fordi den før matrikuleringen var blitt delt i to bruk. Så helt sikkert er det nu heller ikke at gården skriver sig fra gammelnorsk tid. Navnet kan være både gammelt og nytt, så det hjelper oss ikke. Det eneste holdepunkt vi har er at "Leghammer" er med blandt "ødeplassene" i Sørum i 1668, og der finner en ellers vanlig bare nedlagte gamle gårder som på den tid var underbruk. Men det siste passer ihvertfall ikke her, for om Leikhammer ikke var matrikulert i 1647, så var den det i 1666, og da bodde det folk der. Det hele blir derfor usikkert.

Andreas Holmsen

USA-slekt fra Gran og Norum

Internett er et internasjonalt kontaktnett, og av og til kommer det meldinger til historielaget fordi vi har våre egne internettsider. Denne gang er det en etterkommer etter Hans Jensen Norum (1828-1878) som søker kontakter som kan foretelle ham mer om slektene fra Gran, Mo og Norum. Den som vil svare må beherske engelsk. Han skriver:

”My name is Daniel Norum, great-grandson of Hans Jensen Norum, who was born on the Norum farm in the parish of Sorum in 1828. He died in Kristiania in 1878. His father was born on the Gran farm and his mother, the Moe farm. His wife and 5 of his children emigrated to the United States. I am one of over 350 known decendants of Hans Norum.

My ability to read Norwegian is limited to a few words. Is there anyone in your organization who would be interested in sharing his/her historical knowledge of the Sorum Parish? Daniel Norum. e-mailadresse: davenorum@home.com”

Kulturminnedag 16. september Tradisjoner i tre

Søndag 16. september arrangeres årets Kulturminnedag over hele landet. I Sørum er det Blaker Skanses Venner ved Rita Nyborg som har tatt initiativet til markering av dagen. Årets tema er tradisjoner i tre. Og er det et sted i Sørum det finnes tradisjoner i tre, så er det på Blaker Skanse. Først og fremst blir det en utstilling, ”Treets språk”, i festsalen på Nansenbygget som åpnes klokka 14.00 hvor Grende Husflidslag og Sørum Treskjærerkubb viser neverarbeid, treskjæring, dreining, teiger og karveskurd. Blaker Bondekvinnelag står for serveringen. Før det åpner utstillingen ”Tertitten og treet” på stasjonsområdet på Sørumsand klokka 11.00. Både 12.00 og 14.00 går det tog med overgang til hest og vogn fra Sørumsand til Skansen. Klokka 13.00 – 18.00 holder Sørum bygdesag åpent hus for publikum med demonstrasjon, utstilling og salg.

Sommerstevne i historielaget

Romerike historielag arrangerte sitt tradisjonelle sommerstevne søndag 12. august. De ca. 35 medlemmene fra hele Romerike fikk en meget grundig orientering om Eidsvoll bygdetun av museumsbestyrer siden 1997, Bjørn Sverre Hol Haugen. For dem som ikke allerede har vært på besøk, kan Eidsvoll bygdetun anbefales som en riktig fin perle på 70 dekar i naturskjønne omgivelser tett på Norges største flyplass.

Etter en rask vaffel med jordbær og kaffe til utenfor kafeteriaen i Engerhuset, startet omvisningen på småbruket Klokkerenga. Dette er de eneste husene som ikke er blitt fraktet til bygdetunet som byggesett. Det var kjøpet av småbruket Klokkerenga som dannet grunnlaget for bygdetunet til Eidsvoll Museumslag i 1950. Tradisjonen forteller at annen etasje i våningshuset på Kokkerenga er fra slutten av 1600-tallet, bygd oppå en ny første etasje bygget på begynnelsen av 1800-tallet. Selv om huset var bebodd helt til det ble museum rundt 1950, var inventaret og innredningen forsøkt ført tilbake til midt på 1800-tallet en gang.

Bjørn Sverre Hol Haugen problematiserte konflikten mellom nitid konservering kontra formidling av hvordan folk levde i tidligere tider. Museet hadde hatt guider som tidligere hadde vært omvisere på Norsk Folkemuseum, og de måtte stadig ta seg i ikke å formane publikum om ikke å røre gjenstandene. Alt som står framme på Eidsvoll Bygdetun tåler å bli tatt på.

Omviseren førte oss videre til Oppsaltunet, en større gard i Eidsvoll bygd opprinnelig som svalgangshus på begynnelsen av 1800-tallet. Hele våningshuset måtte tas ned og settes opp igjen i 1995. Det ble gjort mange tvilsomme grep med Oppsalbygningen den gangen, men arbeidet pågår fortsatt for å utbedre noen av skadene.

Besøket på Eidsvoll Bygdetun ble avsluttet med et besøk i Solbergbutikken, der en kunne kjøpe ”kongen av Danmark”-drops i løs vekt, postkort og T-skjorte. Der var det også en spennende utstilling fra Eidsvoll Husflidslag, som understreket det nære forhold mellom bygdetunet og mange lag og foreninger i bygda. Siden 1970 har Eidsvoll kommune vært ansvarlig for driften, og fra 1995 er virksomheten organisert under paraplybetegnelsen Eidsvoll Museum.

Etter den grundige omvisningen på bygdetunet, forflyttet vi oss til Festiviteten ved Eidsvoll Verk, der fjerde generasjon Mathiesen har overtatt driften. Etter at vi hadde fortært en utsøkt spekemat-anretning,

kåserte generalsekretæren i Fortidsminneforeningen, Kristen Grieg Bjerke, om ”Hus på rot? Hva med vernet framover?”

Ansvar for bevaring av kulturminnene vil nå bli en oppgave for kommunene lokalt, men det vil mangle ressurser, og i en overgangsperiode vil det trolig også mangle faglig kompetanse lokalt. Her kommer de frivillige organisasjonene, historielag, Fortidsminneforeningen og andre inn. Både med den kompetanse vi allerede besitter og konkrete krav om ressurser til kulturminnevernet. Et offentlig fond på 5 milliarder vil gi en renteavkastning på 300 millioner kroner årlig. Dersom dette er det offentliges bidrag, bør private oppfordres til å satse et tilsvarende beløp på kulturminnevern.

Grieg Bjerke trodde perioden med bevaring av fysiske kulturminner ved å plassere dem på et bygdetun nå er slutt. Det vil bli viktigere i framtida å bevare ulike bygningsmiljøer der de finnes.

I debatten etter kåseriet etterlyste Eivind Remman praktiske samarbeidsmuligheter mellom historielagene og Fortidsminneforeningen. Konkret nevnte Bjerke utgivelsen av kvartalstidsskriftet ”Fortidsvern”. Det har et opplag på 10.000 eksemplarer. Dersom en gjennom tekniske samarbeidsløsninger kunne sende dette til alle historielagsmedlemmer, ville opplaget kunne økes til 100.000 eksemplarer, og økonomien i utgivelsen ville bli en annen.

Svein Sandnes

Lederens spalte

29. august blir kommunestyret presentert for den rapporten styringsgruppa for utgivelse av Sørums Bygdebok legger fram. Det er temmelig nøyaktig tre år siden kommunestyret vedtok å støtte dette prosjektet. I mellomtida har styringsgruppa tilsatt redaktør for arbeidet og den store gruppa med frivillige har skrevet av diverse kildemateriale og fått dette digitalisert.

Kjernen i styringsgruppas rapport er imidlertid at det er urealistisk å få utgitt et bind av bygdeboka årlig fra 2003. Blant annet fordi Jan Erik Horgen etter eget ønske er tilsatt i en 75% stilling, er det ikke mulig

å få skrevet og bearbeidet stoffet i et slikt tempo. Selv det forslaget styringsgruppa fremmer, med utgivelse av et bind hvert annet år, slik at femte og siste bind foreligger høsten 2011, er ganske ambisiøst.

På grunn av en forlenget tilsetnings- tid for redaktøren, vil bygdebokprosjektets totale kostnadsramme øke til kr. 6.270.000,-. Kommunens stipulerte andel av kostnadene vil øke med 22% fra kr. 2.595.000,- til kr. 3.157.500,-. Denne utgiften kan imidlertid fordeles over 13 år i stedet for 7 ½ år som opprinnelig planlagt. Dette betyr en reduksjon av de årlige kommunale tilskuddene med 22% fra kr. 310.000,- årlig som nå er bevilget til kr. 242.885,- pr. år i gjennomsnitt.

Ingen vil kunne hevde at de forslag til endringer i budsjett og framdriftsplan som styringsgruppa legger fram er dramatiske. Heller ikke om vi om noen år skulle finne ut at dette arbeidet vil ta 15 år i stedet for de 13 som nå er stipulert, vil dette være noen skandale.

Sørums kommune får produsert et identitetsskapende standardverk i fem bind – nærmere 3.500 boksider for mindre enn hva det koster å holde en person i aktiv tjeneste gjennom 13 år.

En lang rekke frivillige medarbeidere har deltatt i arbeidet med bygdebokprosjektet. Alle eksisterende kirkebøker fra 1710 og fram til 1894 i Frogner og Sørums er avskrevet og tastet inn i databasen RUB-REG. Arbeidet fortsetter med kirkebøkene etter 1894 og i Blaker. Til nå er det nedlagt mellom 3.000 og 3.500 timer i denne storstilte frivillige innsatsen for Sørums bygdebok. Innen prosjektet er avsluttet vil den frivillige innsatsen ganske sikkert passere 7.000 timer eller fire fulle årsverk.

Vi regner også med at næringslivet i Sørums vil støtte bygdebokutgivelsen med et samlet beløp på kr. 750.000,-.

Til sjuende og sist avgjøres alle disse regnestykkene likevel av interessen blant det kjøpende publikum. Styringsgruppa forutsetter at det er mulig å selge gjennomsnittlig 1.100 eksemplarer av hvert bind, 300 av disse som abonnement på hele verket. Med

disse forutsetningene vil brutto salgsinntekter være kr. 3.120.000,-. Dersom det skulle være mulig å selge ytterligere 400 eksemplarer av alle bind, vil brutto salgsinntekter stige med 1,2 millioner og Sørums tilskudd reduseres med kr. 900.000,-.

Styringsgruppa forutsetter at lag og foreninger i Sørum står for boksalget, og at de gis 20% provisjon, eller kr. 624.000,- over 10 år i samlede inntekter. Dette vil gi de lag og foreninger i kommunen som virkelig satser på salg av bygdebøkene et kjærkomment inntekspotensiale.

Vi vil berømme de ansvarlige politikerne i Sørum med at de på denne måten tar ansvar for dokumentasjon av kommunens nærings- og bosettingshistorie.

Svein Sandnes

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes

Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

B